

יש אלטרנטיבה לתמ"ג

שחר דולב, עידן דורפמן ורוני דניאל

הצמיחה, שהיא המדד המקובל לשגשוג, אינה מתייחסת לנושאים קריטיים לאיכות החיים כמו זיהום אוויר ומחלות, מערכת בריאות, רווחה ועבודה התנדבותית. בשנים האחרונות הולכים ומתפתחים לה מדדים אלטרנטיביים - גם בישראל

התרחשויות כגון חולי, אסונות, תאונות, גירושין וכו' תורמים לעלייה בצמיחה מאחר ונלווית להם פעילות כלכלית - אבסורד זה רק מדגיש את הטעות שבחיבור צמיחה כלכלית לאיכות חיים

ויותר רווחים. אך היא טובה גם לחברה: יותר מיסים, יותר שירותים חברתיים, יותר משרות ומשכורות גבוהות יותר. וניראה שהיא אף מיטיבה עם הסביבה: ולראיה מדינות אירופה העשירות שבהן לאזרחים יש פנאי לעסוק בנושאי הסביבה. ובאמת, עם כל כך הרבה יתרונות, ולכאורה ללא חסרונות, הצמיחה הפכה למצפן שעל פיו מובילים קובעי המדיניות את הכלכלה והחברה במדינות המערב מאז סוף מלחמת העולם השנייה.

בסוף המאה ה-20 ותחילת המאה ה-21 צמיחה היא מילת קסם. חלק מהקסם נובע מהמשמעות הכללית של הרעיון - צמיחה היא התפתחות, קידמה, שיפור - מושגים המזוהים עם המודרנה ויתרונותיה. אך במובן הכלכלי לצמיחה יש משמעות צרה למדי - הגדלת הפעילות הכלכלית. הצמיחה הכלכלית נתפשת כיום כתרופת פלא לכל תחלואי הכלכלה, החברה והסביבה. ברור שהגדלת הפעילות הכלכלית טובה לכלכלה: יותר הכנסות

שחר דולב הוא ד"ר לפילוסופיה של המדעים וחבר ועד העמותה לכלכלה בת קיימא /// דוא"ל: shahar.dolev@gmail.com
עידן דורפמן הוא מנכ"ל העמותה לכלכלה בת קיימא /// דוא"ל: dorfman1@gmail.com
רוני דניאל הוא חבר בעמותה לכלכלה בת קיימא ורכז פרויקט ערך בשנים 2010-2013 /// דוא"ל: project.erech@gmail.com
אתר העמותה לכלכלה בת קיימא: www.ecoeco.org.il

קהילתית (כגון מידת הנגישות למוסדות תרבות, סובלנות ודו קיום) ואישית (תחושת שייכות לקהילה, צריכת חוגים ותרבות). הדבר לא מלמד על ייחוס חוסר חשיבות למדדי איכות החיים האישית והקהילתית - עצם העובדה שהם הוצפו במסגרת התהליך מעיד על חשיבותם - אך בהינתן משאבים מוגבלים משתתפי הסדנאות, כמעט באופן גורף וללא קשר למצב סוציו-אקונומי או רקע תרבותי, ייחסו חשיבות רבה יותר למדדים הנוגעים לשגשוג משפחתי.

מהתעדוף עלה גם כי המשתתפים שמים דגש רב יותר על ביטחון מקומי (כפי שמתבטא במדדים כגון מספר תיקים פליליים ל-1,000 איש, זמן תגובה משטרתי ומספר מקרי אלימות במרחב הציבורי) לעומת ביטחון ארצי (עם מדדים כגון מספר ימי מלחמה בעשור, מספר מטוסים וטנקים לנפש, אחוז התקציב המופנה לביטחון וכו').

בתחום החינוך הם ייחסו חשיבות גדולה יותר למדדים העוסקים במעמד המורה (שכר מורה ביחס למדינות ה-OECD, שנות לימוד הנדרשות להוראה, מוטיבציית המורים ללמד) מאשר למדדים העוסקים בעלות החינוך (ההוצאה הפרטית על חינוך מגיל 0 ועד להשכלה גבוהה ביחס למדינות ה-OECD).

הפרויקט היווה הזדמנות לבחון את תחושת הציבור בנוגע למדדים קיימים המתפרסמים (לדוגמה בתחום הבריאות - מספר רופאים ל-1,000 איש, מספר המיטות בבתי החולים, זמן המתנה לרופא בחדר מיון) אשר הציבור הגדיר כבעלי חשיבות גדולה אך הרגיש צורך להשלים אותם עם מדדים נוספים (לדוגמה בתחום הבריאות - מד בירוקרטיה רפואית לאזרה, הערך התזונתי של סל קניות ממוצע, וכו').

הפרויקט הראה את הצורך העז של הציבור במנגנונים אשר יחזקו את האמון בין האזרח לשלטון (מד אמינות פוליטיקאים ומוסדות, שקיפות) וגם הראה כי אף קבוצת אוכלוסייה בישראל לא מרגישה שיש לה די זמן פנוי וכי ישנם נושאים רבים המאחדים את מגוון תושבי ישראל,

הפרויקט הראה את הצורך העז של הציבור במנגנונים אשר יחזקו את האמון בין האזרח לשלטון וגם הראה כי אף קבוצת אוכלוסייה בישראל לא מרגישה שיש לה די זמן פנוי

ציבורית בחינוך ובריאות, להחסיר את הרכיבים הפוגעים בה כמו הוצאות על תאונות דרכים או ההשפעה הכלכלית של אי השוויון, וכן להוסיף הערכות לפעילות לא כלכלית המגדילה את איכות החיים כגון פעילות התנדבותית וקהילתית. המק"א הינו כלי אחד מתוך קבוצה גדולה של מדדים ופרויקטים הנערכים כיום בעולם במטרה לפתח מדדים רלוונטיים ומדויקים יותר, ביניהם ניתן למנות את האינדקס הקנדי לרווחה (CIW) או הפרויקט של ה-OECD למדידת קידמה.

"פרויקט ערך" של העמותה לכלכלה בת קיימא מיועד לאתר את הגורמים העיקריים התורמים לאיכות החיים בישראל בקהילות שונות. מדובר בתהליך שיתוף ציבור דינמי בו מדרגים המשתתפים את החשיבות של נושאי בריאות, ביטחון (אישי ולאומי), כלכלה, חברה וקהילה, חינוך, סביבה ועבודה לאיכות החיים שלהם. במסגרת התהליך הגענו לקרוב ל-500 אזרחים מכלל השכבות הסוציואקונומיות, המיניים, הדתות, הגילאים והפיזור הגיאוגרפי. הצבנו בפני משתתפים אלו את מנגנון הצמיחה והתמ"ג ואפשרנו להם לייצר אלטרנטיבה: כלי מדידה המודד את הנושאים החשובים לדעתם. כך מדידת איכות החיים הופכת לתהליך הוליסטי, שמכיל נושאים כואבים, דחופים ומשמעותיים לציבור. תוצרי פרויקט ערך סיפקו לכ-20 קהילות סט מדדים אישי: מידע שקהילות אלו יכלו להשתמש בו באופן מגוון (לתקשורת עם מקבלי החלטות, לסדר עדיפויות פנימי, לחזון מקומי וכו') - סך תוצרי הפרויקט אוחדו למדד ארצי עשיר בהצעות למדדים אלטרנטיביים למדידת איכות חיים.

הפרויקט אפשר למשתתפים לייצר היררכייה בנוגע לחשיבותם של המדדים. התעדוף הראה כי משתתפי הסדנאות ייחסו חשיבות רבה יותר למדדים העוסקים בחיי משפחה (כמו מספר ארוחות משפחתיות בחודש, שעות עבודה ביחס לזמן פנוי עם בני זוג וילדים, מספר מקרי אלימות במשפחה וכו') מאשר למדדים העוסקים באיכות חיים

אולם כשבוחנים את ההשלכות הרחבות של התהליך ניראה כי ההבטחות הרבות שנתלו בצמיחה הכלכלית אינן מתממשות במציאות. אם מהבחינה החברתית ישנה ציפייה שהגדלת הפעילות הכלכלית ("הגדלת העוגה") תחלחל אל כל שכבות האוכלוסייה, הרי שהסטטיסטיקה מראה שהשכבות העליונות, וביחוד המאיון והאלפיון העליונים, נהנים מפרות הצמיחה, בעוד העשירונים הנמוכים מדשדשים מאחור. כך אחראית הצמיחה להגדלת הפערים והניכור בחברה.

השימוש במצפן הצמיחה היה מהמוצלחים בהיסטוריה, והפעילות הכלכלית גדלה באופן חסר תקדים בהיסטוריה האנושית ועמה רמת החיים שלנו הנמדדת ברכישות ובעסקאות שאנו עושים, אך בדרך נשכחה איכות החיים וכיום ניראה שהמרוץ לעוד ועוד רכישות פוגע באיכות החיים, גורם לפגיעה בבריאות ולפגיעה בחברה ובסביבה. עץ המספק צל וחמצן ליושבים תחתיו, השראה למביטים בענפיו ומשחק לילדים הרצים סביבו אינו תורם למנגנון הכלכלי ובתרבות המקדשת את הצמיחה מוטב ועץ זה יתפוך לשרפרף או פסולת בניין. התרחשויות כגון חולי, אסונות, תאונות, גירושין וכו' תורמים לעלייה בצמיחה מאחר ונלווית להם פעילות כלכלית - אבסורד זה רק מדגיש את הטעות שבחיבור צמיחה כלכלית לאיכות חיים, חיבור הנעשה באופן שוטף ע"י מקבלי החלטות והעיתונות.

למה יש ערך?

עם המחאה העולמית של השנים האחרונות הולכת ומתבססת ההבנה כי הצמיחה כבר לא משרתת את רוב האזרחים ויש למצוא מודל אחר לנווט על פיו את המדיניות. מודל שיביא להגדלת איכות החיים והרווחה למירב האזרחים במקום להגדיל את רמת החיים בעיקר לשכבה צרה של האוכלוסייה.

אז מה האלטרנטיבות? ראשית, יש להשתמש במדדים טובים יותר. לדוגמה, "מד קידמה אמין" (מק"א בקיצור, GPI באנגלית) הבא לשקלל את רכיבי הצמיחה התומכים באיכות החיים כמו השקעה

סיבות לאופטימיות?

לשמחתנו גם בתוך ממשלת ישראל הבינו לאחרונה שיש טעם בדברים ופועלים לאימוץ פרמטרים משלימים לצמיחה כלכלית אשר יהוו כלי לקביעת מדיניות בדומה לנעשה בפרויקט ערך. ממשלת ישראל, באמצעות האגף החברתי במשרד רוה"מ, יצאה בימים אלו לתהליך משולב שבו מצד אחד ועדות מקצועיות בוחנות ומציעות מדדים ומצד שני מתבצע תהליך שיתוף ציבור עם אוכלוסיות חזקות ומוחלשות - הבוחן איתן את המדדים הרצויים לדעתן. תהליך זה נמצא בשלבים ראשוניים אך במידה והכל ילך לפי התכניות תוך זמן לא רב הוא יאומץ ע"י הדרגים המקצועיים ללא קשר לזהות הפוליטית של ממשלת ישראל. יתכן שישראל תהיה אחת מהמדינות הראשונות היוצרות כלי מעשי המסייע להכתיב מדיניות המבוססת על תפיסה שאינה מקדשת את הצמיחה הכלכלית בלבד.

יש לקוות שמאמץ זה יימשך ויתעצם ושנמצא עוד שותפים בחברה האזרחית בישראל לדיון על מגבלות הצמיחה הכלכלית ועל חלופות כמו כלכלת מצב יציב. זה תלוי גם בכם. כדי לשנות את הניתוח הכלכלי ואת המדיניות יש צורך בציבור גדול שמבין את הנושאים ופועל כדי לשנות את המציאות למען עתיד טוב ובטוח יותר. ///

.....
לקריאה נוספת דו"ח פרויקט ערך (קובץ PDF):

<http://bit.ly/erechproject>

יהודים, ערבים, צעירים, מבוגרים, נשים וגברים. הקבוצות כולן, ללא קשר למצבן הסוציו אקונומי, הציעו מדדים העוסקים בשוויון, אמון (בין בני אדם ובין בני אדם למוסדות) וברצון להיות חיים איכותיים עם בני המשפחה. הייחוד לכל קבוצה התקיים במדדים אשר באו למדוד את אותם ערכים והיו שונים בין קבוצה לקבוצה. כך או כך, הפרויקט מעיד על כך שאיכות החיים הנמדדת בישראל דורשת מבט הוליסטי על סט מדדים רחב הכולל התייחסות להיבטים רחבים ועמוקים יותר מתרבות הצריכה, השתכרות וייצור - אלו מהווים רק קצה קרחון מתוך מארג המדדים המעידים על איכות החיים של תושבי ישראל. נתונים אלו הם רק קצה המסקנות, עוד על תוצרי הפרויקט ניתן לקרוא בדו"ח המאגד את נתוני הקהילות, המתודולוגיה ותוצרי התהליך וכן מאות מדדים ייחודיים בתחומי הבריאות, הביטחון, הכלכלה, הסביבה ועוד - המרכיבים סוג של הוראות הפעלה פוטנציאליות למדינת ישראל (קישור לדו"ח בסוף המאמר).

מהתעדוף עלה
כי המשתתפים
שמים דגש
רב יותר על
ביטחון מקומי
(כפי שמתבטא
במדדים כגון
מספר תיקים
פיליים
ל-1,000 איש,
זמן תגובה
מסטרתי
ומספר מקרי
אלימות במרחב
הציבורי)
לעומת ביטחון
ארצי

צילום: Paige Shoemaker